

פ ע"ב

[א] גמ' ל"א מצד שאני - בב"ד שאני.

אור אליהו

[א] בגמ': "לימא מסייע ליה, כופין אותו לעשות לחי וקורה למבוי. שאני התם דליכא מחיצות. לישנא אחרינא מצד שאני", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. והנה מה שכתוב: "מצד שאני" אין לו מובן⁹⁶. אמנם רבינו בגליון הש"ס שלו כתב: "בב"ד שאני", והיינו שצריך לגרוס: "לישנא

נמצא לפי הסבר זה, שבאמת כוונת דייני דקיסרי הוא על ההיקף⁹², ומה שאמרו: "עיגולא מגו ריבועא ריבעא", היינו שהיקף הריבוע החיצוני הוא גדול ברבע מהעיגול⁹³. ומה שאמרו: "ריבועא מגו עיגולא פלגא", היינו שהיקף הריבוע החיצון גדול בחצי מהיקף הריבוע הפנימי שבתוך העיגול הנ"ל⁹⁴. ועיין הערה⁹⁵.

ולכאורה עוד יש להקשות על דברי רבינו (וכן הקשה גם בגליא מסכת) איך יפרש מה שאמרו בסוכה (ח ע"ב) על דברי דייני דקיסרי: "ולא היא, דהא קחזינן דלא הוי כולי האי". שמשמע לכאורה שהגמ' בתחילה אכן טעתה בפירושו דבריהם, שאם היו מפרשים את דברי דייני קיסרי כרבינו לא היו מקשים עליהם (ובדמשק אליעזר [שעב, יג] כתב, שהגמ' בסוכה טעתה לפרש את דייני דקיסרי שכוונתם על העיגול, אבל הגמ' בעירובין הבינה שכוונתם על הריבוע החיצון. אמנם זה לכאורה תמוה, שכן התוס' כתבו במפורש שהגמ' בסוכה טעתה: "שהש"ס בסוכה ור' יוחנן דהכא טעו בדבריהם", ועל זה כתב רבינו "וחי" שטעו" בלשון רבים, היינו בין הש"ס בסוכה, ובין רבי יוחנן). ובגליא מסכת כתב שעל זה אפשר לומר, שכוונת הגמ' להקשות, שלפי החשבון המדוייק צריך להיות כ"ב אמה וג' חומשין, ואילו רבי יוחנן אמר כ"ד אמות, ועל זה אמרו דלא הוי כולי האי. ועיין בגליא מסכת שהאריך בסוגיא זו ופירשה בדרך אחרת. [נהמעייין בהסבר הריטב"א והמראה הפנים (שם) את דברי דייני קיסרי יראה, שכל הקושיות הנ"ל קשות גם עליהם ודו"ק].

96. ובדמשק אליעזר (רסו, י) כתב על זה: "ואין לדברים אלו שחר כלל". ובספר עצי אלמוגים (שעב, לה) כתב: "והך לישנא אחרינא אין לו מובן כלל, וכבר נתקשו בו כל הלומדים, והרואה יראה שאין מקומו כאן כלל, וכל המפרשים לא פירשו בו מאומה. ונראה לי שהמדפיסים שינו מקומו, וצריך להיות מקומו פה בענין זה דחקק בכותל

92. גם בריטב"א (וכעין זה במראה הפנים (שם) פירשו את דעת דייני קיסרי לגבי ההיקף ע"ש. ועיין גם בשו"ת גליא מסכת (סימן ג) שהאריך לבאר לפי דרכו באופן אחר את דעת דייני קיסרי, ועיין גם לקט מהגייוני התורה (עמ' 341).

93. כגון שהיקף הריבוע החיצון הוא כ"ד טפחים, או היקף העיגול הוא י"ח, ששליש מ"ח טפחים הוא ו'.

94. שאם היקף הריבוע החיצון הוא כ"ד כנ"ל, היקף הריבוע הפנימי הוא ט"ז, נמצא שגדול ממנו בח', שהוא מחצית מט"ז.

95. אמנם בשו"ת גליא מסכת (שם) הקשה כמה קושיות על דברי רבינו: א. רבי יוחנן התחיל לדבר על חלון עגול, ורבינו מפרש דבריו שמדבר על הריבוע שמקיפו, נמצא שהעיקר חסר מן הספר. ב. לא מובן מדוע הוצרכה הגמ' כלל להביא את דייני דקיסרי, היה מספיק לומר שרבי יוחנן דיבר על הריבוע שמקיף את העיגול, והידיעה שריבוע יתר על העיגול רביע כבר הובאה לפני כן בסוגיא (ואולי אפשר לומר, שעל ידי מה שהביאה הגמ' את דייני דקיסרי, מתוך כך מובן שרבי יוחנן דיבר על הריבוע החיצון, שכן כך צריך לפרש את דבריהם כנ"ל). ג. מדוע רבי יוחנן אמר את השיעור של הריבוע שמקיף את החלון, היה לו לתת את שיעור היקף החלון, שהוא הנידון המבוקש (ואולי בדוחק אפשר לומר, משום שצורת בניית חלון עגול הוא שקודם עושים את הריבוע החיצוני, ואח"כ מוסיפים עוד אבנים בקרנות כדי לעגלו).

אור אליהו

אחרינא, בבית דין שאני⁹⁷. והיינו, שאם אינו רוצה להשתתף עם בני המבוי, כופים הערה⁹⁸.

לסיוע. וכן קצת משמע מרש"י שלא פירש כלום על תיבות "מצד שאני". וכסברא זו מצאתי בנודע ביהודה (תניינא חו"מ טל) בדעת רש"י ותוס': "ורש"י ותוס' לפי הנראה לא היה להם גירסא זו, ושום אחד ממפרשי הש"ס לא רשמו בזה כלל". וכן בת"י וטיקן 109 א אין כלל את תיבות אלו.

ובנו"ב (שם) הביא שהשואל (הגאון רבי ישעיהו פיק ברלין זצ"ל) רצה להגיה "חצר שאני", ודחה דבריו. ובמראה הפנים (ירושלמי ז, י) הגיה: "מצד שאני", וכן כתב בנימוקי הגר"ב וביאר באופן אחר: "ורצה לומר מדין מצד שהחזיקו בו רבים שאסור לקלקלו". גם בספר מוצל מהאש (עמ' קכא) כתב להגיה: "מצד שאני", מלשון צרות עין, במה שאינו רוצה ליתן העירוב, וכן הגיה בגפן אדר"ת (סימן ד יב, א), והיינו, שדוקא באופן שאינו נותן מצד צרות עין אפשר לכפות, מה שאין כן אם אינו מודה כלל בעירוב ע"ש.

97. וכעין זה כתב בנודע ביהודה (שם): "ואשר לבי אומר לי שהגירסא היה ל"א מב"ד שאני, והמדפיס הדפיס צ' תמורת ב', והוא ר"ת מבי דינא שאני". עוד כתב הנו"ב (שם) להגיה באופן אחר עם אותה משמעות להלכה: "וגם יותר מזה נלע"ד שהגירסא בעירובין ל"א רוצה שאני, והכוונה על פי מה שמבואר שם במגיד משנה בפ"ה מעירובין, שהבית דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ונתחלף להמדפיס ר"ו במ"ם ומן הה"א נשמט הרגל".

98. כתב הרמב"ם (עירובין ה, ב): "ואחד מבני המבוי שאינו רוצה להשתתף כלל עם בני המבוי, כופין אותו להשתתף עמהן". וכתב המגיד משנה (שם): "ואחד מבני מבוי וכו' - זה מבואר בירושלמי. וזה באור הענין לדעת רבינו: כשהוא רגיל אם באו לביתו ונטלו עירובין עירוב, וכשאינו רגיל אינן יכולין לבא לביתו ולרדת לנכסיו, אבל כופין אותו בבית דין להשתתף עד שיאמר רוצה

כו". והיינו, שלדעת העצי אלמוגים תיבות "לישנא אחרינא מצד שאני" שייכות לדרך ע"ב (אחרי המשפט: "אמר ליה, התם מסתלק ליה, הכא לא מסתלק ליה"). ובהגהות מהר"ב רנשבורג כתב על דבריו בזה: "ודבריו רחוקים מהאמת". ומהר"ן חיות כתב לבאר בשם מהרא"ז מרגליות: "דמצד הוא כמו מצודה, דכתיב וישב דוד במצודה, היינו שיש מחיצות, כגירסת התוס' שאני הכא דאיכא מחיצות, ומצד היינו גם כן, כיון דיש כאן מחיצות כופין על לחי וקורה, עיין בהקדמתו לספר בית אפרים ח"ב". ועיין עוד בשו"ת מקום שמואל (שער התירוצים ד"ה ל"א), ושו"ת יד יוסף (שטרואסבוג מד). ובספר ארץ צבי (דרושים דרוש ג) שביאר גמ' זו על דרך דרוש. ובניצוצי אור כתב: "אבל נראה יותר בפשטות, שצריך לומר ל"א מצ"ד שאני, והכוונה שהוא ראשי תיבות: מ'חיצות צ'ריכות ד'עת שאני". גם בספר מוצל מהאש (עמ' קכא) כתב שתיבות אלו הם ראשי תיבות, והיינו התיבות "ל"א מצ"ד שאני" אינם קשורות לנאמר קודם (וגם אין זה כלל לישנא אחרינא), אלא כולם הם סימן לתשע שמועות שאמר רב חייא בר אשי במסכת עירובין (ואחת השמועות הובאה מיד אחר תיבות אלו, ועיין שם שפירט את כולם, וכיצד הם רמוזים בראשי התיבות), וסיים שם: "ואמרת זאת בהיותי בן כ"ב שנה. ואחר כך הצעתי זה הדבר לפני הגאון המפורסם וכו' ר' בעריש מראווא ז"ל בשנה שאחריה שלקחתי אז הורמנא בשנת תרמ"ח וקלסיה מאד. גם הצעתי זאת לפני הגה"ק אור הדור רבי אברהם מסאכאטשוב שליט"א, וקלסיה טובא".

ובהגהות הב"ח (אות א) כתב שיש למחוק תיבות "ל"א מצד שאני", וכן ביד דוד כתב: "והנכון למוחקו מהספרים". וכן משמע ברבינו חננאל שכתב: "נימא מסייע ליה, כופין אותו (ועושין) ועושה לחי וקורה למבוי. ודחינן שאני התם דאיכא מחיצות" ותו לא, ומשמע שיש רק דחיה אחת